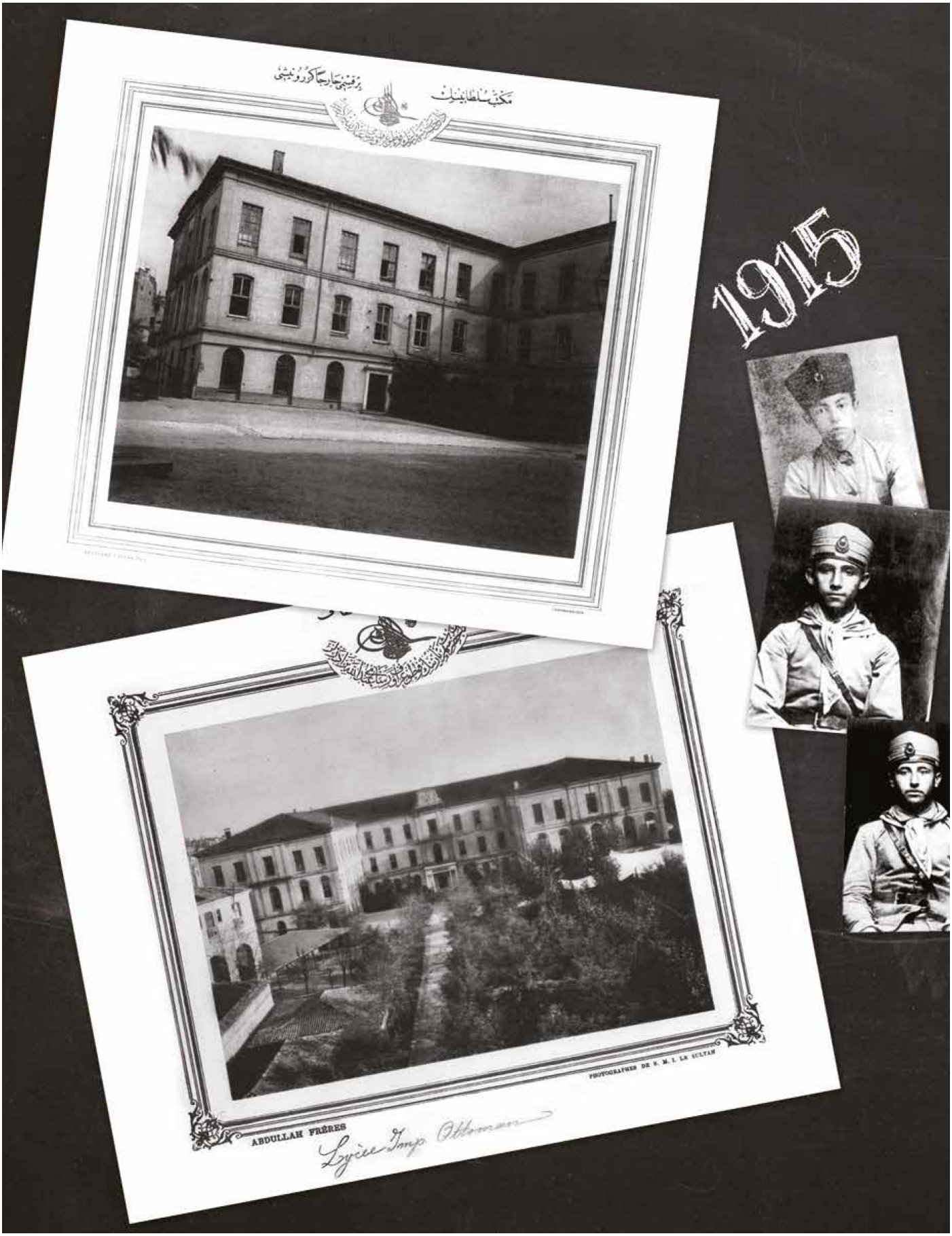
PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

PDF-XChange Viewer
Click to buy NOW!
www.docu-track.com

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN İSTANBUL'DAKİ EĞİTİM KURUMLARINA ETKİSİ

Dr. Nuri GÜÇTEKİN
Araştırmacı, Yazar

"Çanakkale Savaşı'nın eğitime etkileri şu başlıklar altında ele alınmalıdır. Öncelikle Osmanlı Devleti'nin tüm bütçeden Maârif Nezareti kanalıyla eğitime ayırdığı pay 0,5'e kadar düşmüştür. Seferberliğin ilân edilmesi ile birlikte, 20 yaşından 45 yaşına kadar olan herkesin silahaltına alınması sebebiyle İstanbul'daki tüm yüksekokul öğrencileri ve öğretmenleri 'darülfünun taburları' adıyla Çanakkale Cephesi'ne sevk edilmişlerdir. Maârif Nezareti'nin idari ve eğitim personelinin de savaşa katılması bir anlamda yazışma, özlük, teftiş, işleyiş, maaş, denetim ve daha birçok alanda eğitimin ikinci planda kalmasına neden olmuştur."

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

Mart 1915-9 Ocak 1916 tarihleri arasında yapılan Çanakkale Savaşı, Dünya tarihine Türk'ün gerektiğinde vatanı uğruna hiç düşünmeden ölüme koşmasının ve Türk kahramanlığının tarihe altın harflerle yazıldığı savaşa verilen addır.

Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile yapılan gizli anlaşma sonrasında İttifak Devletlerine katılmıştır. Ancak savaşa hazır olmadığı gerekçesiyle, güvenliği açısından sadece seferberlik ilan etmiştir. Ancak Amiral Souchon'un komutasındaki Goeben (Yavuz), Breslau (Midilli) gemilerinin, Ruslara ait Sivastopol ve Novorosisk limanlarını bombalaması, Osmanlı Devleti'nin resmen savaşa girmesine neden olmuştur. Bu durum karşısında önce 1 Kasım 1914'te Rusya, ardından 3 Kasım 1914'te İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. Osmanlı Devleti de 12 Kasım 1914'te İtilaf devletlerine savaş açmış ve 14 Kasım 1914'te de cihad ilan etmiştir.

Tüm bu gelişmeler ve savaşın getirmiş olduğu olumsuz etki İstanbul'da çok ağır bir şekilde hissedilmiştir. Bu süreçte tüm kaynaklar Harbiye Nezareti'ne aktarılmıştır. Maaşların ödenememesi sebebiyle alım gücü azalmış, temel besin kaynağı olan ekmek bile karne ile dağıtılmaya başlanmıştır. Cihan Harbi'nin bu etkisinin eğitim alanına yansıması çok daha ağır olmuştur.

Çanakkale Savaşı'nın eğitime etkileri şu başlıklar altında ele alınmalıdır. Öncelikle Osmanlı Devleti'nin tüm bütçeden Maârif Nezareti kanalıyla eğitime ayırdığı pay 0,5'e kadar düşmüştür. Seferberliğin ilân edilmesi ile birlikte, 20 yaşından 45 yaşına kadar olan herkesin silahaltına alınması sebebiyle İstanbul'daki tüm yüksekokul öğrencileri ve öğretmenleri 'darülfünun taburları' adıyla Çanakkale Cephesi'ne sevk edilmişlerdir. Maârif Nezareti'nin idari ve eğitim personelinin de savaşa katılması bir anlamda yazışma, özlük, teftiş, işleyiş, maaş, denetim ve daha birçok alanda eğitimin ikinci planda kalmasına neden olmuştur.

Mekteb-i Sultânî

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde asli işi askerlik dışında asli, fahri, ücretli ya da idareci olarak öğretmenlik yapan askeri personelin cepheye çağrılması okullarda öğretmen açığına da neden olmuştur. Bunun dışında 20-45 yaşlarında olan tüm öğretmenlerin silahaltına alınması ilköğretimden üniversiteye kadar tüm kurumları etkilemiş ve zaten mevcut olan öğretmen ihtiyacını daha da arttırmıştır. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı süresince eğitime devam etmiş, mevcut olan eğitim kurumlarını kapatmamıştır. Öncelikle tüm okullarda zorunlu ya da gönüllü olarak askere giden öğretmenlerin yerine vekil personel alınması yoluyla bu problemi çözmeye çalışmıştır. Maârif Nezareti, okul idarelerinden boş geçen derslerin sayısı ve nedenleri ile ilgili rapor istemiştir. Bununla da yetinilmeyip müfettişler tarafından okulları denetleyerek mevcut durum ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Bu vekillere öğretmenlerin aldığı ücretin yarısı verilmiştir. Askere giden öğretmenlerin ise maaşları tamamen kesilmiştir.

Bu dönemde İstanbul'daki Türk özel okullarından birçoğu, ders gelirleri dışında gelirleri olmadığından dönemin ağır koşulları ve maddi sıkıntılar dolayısıyla kapanmak zorunda kalmıştır. Yabancı ve Gayrimüslim okulları ilk kez dönemin olağanüstü şartları, kapitülasyonların kaldırılması ile meydana gelen boşluk ve çok özel şartlar sonucu 22 Eylül 1915 tarihli Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi ile kontrol altına alınmıştır. 46 maddelik bu talimatname ile 129. madde genişletilerek hem yerli hem yabancı özel okullar kontrol altına alınmıştır. Yeni özel okul kurmak çok zorlaşmıştır. Eski okullara üç ay gibi kısa süre verilmiş ve bu sürede şartları sağlamayan özel okullar kapatılmıştır.

Çanakkale Savaşı'nda yaralanan askerler, öncelikle İstanbul'a sevk edilmiştir. Yaralı sayısının artması üzerine İstanbul hastanelerinin kapasiteleri tamamen dolmuştur. Bu nedenle Darülfünun, Mekteb-i Sultânî (Galatasaray Lisesi), İstanbul Erkek Lisesi, Darüşşafaka, Şehit Muhtar Bey İnas Mektebi ve daha birçok okul eğitime devam etmekle beraber, okul binaları kullanım amacı dışında hastane olarak da işlev görmeye başlamıştır. Ancak her geçen gün yaralı sayısının daha da artması sonucu, bu mecburiyet karşısında en son çare olarak Maârif Nezareti tarafından düşman devletlere ait okul ve müessese binalarına el konulmuştur. Bunlar; 50'si Fransız, 6'sı İngiliz, 3'ü Rus ve 4'ü İtalyan olmak

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

üzere toplam 63 adettir. Bu binalara el koyulurken içinde olan tüm eşyaların kayıtları tutulmuştur. Bu yapılar, hastane olarak kullanılan resmi ya da özel Türk okullarının öğrencisine veya yeni gelen yaralılar için hastane olarak tahsis edilmiştir. Ancak 1918 yılında İngiltere, İtalya ve Fransa bu uygulama dolayısıyla İttihâd ve Terakki Cemiyeti'ni suçlamış ve nispet yaparcasına Türk resmi kurumlarını eşyalarıyla beraber eşyalara zarar vererek ve ihtiyaç dışında işgal etmiştir.

Öğrenci kayıplarına geçilmeden önce 1914 yılında günümüz anlamında lise kurumları olan, 'sultânî'nin ne olduğu hakkında kısaca bilgi verilmesi gereklidir. Osmanlı orta eğitim kurumlarını II. Abdülhamid Dönemi'nde "idadiler", İttihâd Terakki Dönemi ise "sultânîler" olarak adlandırabiliriz. 14 Ekim 1910 tarihinde, öncelikle yedi yıllık idadilerden on ikisi sultânîye dönüştürülmüştür. Bu süreç içerisinde öğretmen tayini, kitap, idareci, talimatname, öğrenci işleri ve daha birçok sıkıntı yaşanmıştır. Bu sıkıntılardan en önemlisi ise eğitim süresi ile ilgili olanıdır. İdadilere; 3 ya da 4 yıllık eğitim sonucunda alınmış ibtidâi diploması ile öğrenci kabul edilmiştir. İdadilerde 4 yıl rüşdiye ve 3 yıl lise eğitimi olmak üzere toplam 7 yıllık eğitim verilmektedir. Sultânîler, idadilerden 1 yıl fazla eğitim verilmekteyken bu iki farklı kurumdan alınan diplomalar aynı derece ve denklikte sayılmıştır. Bu problem tüm yedi yıllık idadilerin 1913-1914 eğitim döneminde sultânîye dönüştürülmesiyle çözüme kavuşturulmuştur.

Sultânî mektepleri; İnas (kız) Sultânîyeleri ve Zükûr (erkek) Sultânîyeleri olarak ikiye ayrılmıştır. Bu eğitim kurumlarında Müslüman ve Gayrimüslim (Rum, Ermeni, Musevi ve saire) öğrenciler beraberce eğitim almışlardır. Öğretim süresi; 5 yıl ibtidâi, 4 yıl tâlî birinci devre ve 3 yıl tâlî ikinci devre (edebiyat ve fünûn olmak üzere iki ayrı şube) olmak üzere eğitim süresi **toplam 12 yıldır**. Sultânîlerin birinci sınıfına 7-8, tâlî birinci devresine 12-14 ve tâlî ikinci devresine 16-18 yaşlarını geçmemiş öğrenciler kayıt edilmiştir. Bu bir anlamda 7-18 yaş arası tüm öğrencilerin aynı binada beraberce eğitim görmesi demektir.

Sultânî öğrencileri; yatılı, gündüzlü, ücretli ve ücretsiz olarak dörde ayrılmıştır. Ücretli öğrencilerden; eğitim, barınma, yemek, kıyafet ve diğer tüm masrafları için yıllık bir ücret alınmıştır. Bu ödeme yıllık peşin ya da iki taksitle alınmıştır. Bu taksitlerini ödemeyenler okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ücretsiz öğrenci alımı; öncelikle başarılı, fakirliğini muhtar tarafından imza ve mühürlü fakirlik belgesinin Maârif Nezareti tarafından oluşturulan komisyon raporu neticesinde yapılmıştır.

Sultânîlerin kuruluş amaçları ve verdikleri eğitimle çağın şartlarına uygun donanımlı ve devletin ihtiyacını sağlayacak nitelikli elemanların yetiştirilmesi esas alınmıştır. Yatılı olan sultânîlere, ülkenin her yerindeki öğrenci için başvuru hakkı sağlanmıştır. Bu kurumlara alınacak idareci ve öğretmenler özel olarak seçilmişlerdir. Tayin ve atamaları doğrudan Maârif Nezareti tarafından yapılmıştır. Programları, devletin ihtiyacı olan her alanda şubeler açarak, buradan yetişecek bireylerin ara eleman ihtiyacı giderecek şekilde hazırlanmıştır. Bu okullarda Arapça ve Farsça dışında Fransızca, Almanca ve İngilizce öğretilmiştir. Müfredat ve okutulan kitaplar verilen eğitim seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Sınıf geçmek için sene sonu imtihanlarının verilmesi gerekmektedir. Bunun için düzenli, disiplinli bir çalışma ile beraber derslere devam etme zorunluluğu bulunmaktadır. Sultânî Mekteplerini bitirerek diploma alan öğrenciler, yükseköğretim kurumlarının giriş sınavına girme hakkı kazanmıştır. Bu dönemde ki yüksekokullar şunlardır: Tıp Fakültesi, Mülkiye, Darülfünun'un Edebiyat, Tabiiyat, Riyaziyat ve Hukuk Şubeleri, Mühendishane, Baytar ve Orman Mektebi'dir.

Mekteb-i Sultâniyye'nin bir kısmının haricen görünüşü

İstanbul'da 1913-1915 yılları arasında daha önceki yıllarda kurulmuş ya da bu tarihler arasında idadiden sultânîyeye dönüştürülmüş ve yeni açılmış erkek sultânîleri: Galatasaray, İstanbul, Kabataş, Mercan, Vefa, Üsküdar, Gelenbevi, Davutpaşa, Nişantaşı, Kadıköy ve İttihat ve Terakki Mektebi Sultânîsi (1919 yılından sonra Gaziosmanpaşa Beşiktaş Mektebi Sultânîsi adını almıştır) olmak üzere toplam 11'dir. 1913-1924 yılları arasında faaliyet gösteren sultânîler, liseye dönüştürülmüştür. Günümüzde Galatasaray, İstanbul, Kabataş, Mercan, Vefa, Gelenbevi ve Davutpaşa Lisesi olarak eğitim faaliyetlerine devam etmektedirler. Nişantaşı Sultânîsi, Nişantaşı Nuri Akın Anadolu Lisesi'ne, Kadıköy Sultânîsi, İstanbul Anadolu Lisesi'ne ve Üsküdar Sultânîsi, Üsküdar Burhan Felek Lisesi adlarını almıştır. Ga-

PDF-XChange Viewer Click to buy NOW! www.docu-track.com

ziosmanpaşa Beşiktaş Mektebi Sultânîsi ise Gaziosmanpaşa Ortaokulu olarak faaliyet göstermektedir. İstanbul Sultânîlerinin arasında bugün faaliyet göstermeyen ise sadece Mercan Sultânîyesi'dir.

Padişah V. Mehmed Reşat'ın 27 Mayıs 1915 tarihli iradesiyle; Çanakkale Savaşları'nda asker ihtiyacının karşılanabilmesi için, 1314/1901 doğumlular yani dönemin sultânî (lise) öğrencileri de cepheye çağırılmıştır. Bu durum karşısında İstanbul sultânî öğrencileri eğitimlerini bırakarak Çanakkale cephesine koşmuşlardır. Osmanlı Devleti, bu öğrencilerin tahsillerinin yarım kalmaması ve sene kaybetmemeleri için tüm öğrencilerin okuldan tasdikname alarak gelerek önce cepheye yakın bir mektepte bitirme sınavlarına girmeleri imkânı sağlamıştır. Ayrıca yıllık ücretlerini sene başında peşin olarak ödeyen öğrencilere tasdikname ile beraber eğitim almadıkları süre hesaplanarak paraları iade edilmiştir.

1330-1331/1914-1915 yılından 1334-1335/1918-1919 öğretim yılına kadar öğrenci kayıpları şu şekildedir: **Galatasaray Sultânîsi**'nde 87 öğrenci, İstanbul **Sultânîsi**'nde 71 öğrenci, **Davutpaşa Sultânîsi**'nde 58 öğrenci, **Gelenbevi Sultânîsi**'nde 56 öğrenci, **Mercan Sultânîsi**'nde 80 öğrenci, **Vefa Sultânîsi**'nde 67 öğrenci, **Kabataş Sultânîsi**'nde 56 öğrenci, Üsküdar **Sultânîsi**'nde 48 öğrenci, **Nişantaşı Sultânîsi** ve **Kadıköy Sultânîsi**'nde 8. sınıftan mezun ettikleri **40'ar** öğrenci**,** İttihat ve Terakki **Sultânîsi** (Gaziosmanpaşa Beşiktaş Sultânîsi) 'nde öğrenci lise çağına ulaşmamıştır. Böylece İstanbul Sultânîleri yaklaşık **603 lise** öğrencisini Çanakkale ve diğer cephelere yollamıştır. Yaklaşık denmesinin sebebi, bundan sonra okulla teması kesilmiş olmasıdır. Zorunlu asker olduğu için cepheye gidip gitmediği, yurtdışına çıkıp eğitimine devam edip etmediği ve ya gidip şehit olup olmadığı hakkında kesin bilgimiz bulunmamaktadır.

Bu sultânîlerden sadece Galatasaray, İstanbul ve Kadıköy Sultânîleri yatılı eğitim vermiştir. 1914-1918 yıllarında Osmanlı Devleti'ndeki hiçbir sultânînin 9-10-11 ve 12 sınıflarında yani lise kademesinde öğrencisi olmamıştır. Sadece ibtidâi ve tali evvel kademesinde eğitim vermişlerdir. Bu nedenle şimdiye kadar hatalı olarak söylenegelen "Sultânîler sadece şu kadar mezun vermişlerdir" ifadesi düzeltilmelidir. Sultânîlerde şahadetname alıp mezun olanlar sadece 8. sınıflardır. Çok anlamlı olarak üst dönemdeki abileri, vatan uğruna şehit olmaya cepheye gittiğinden hiçbir sultânîyede mezuniyet töreni yapılmamıştır.

1334-1335/1918-1919 eğitim döneminde lise kısmında öğrencisi olan sultânîler şu şekildedir. İstanbul Erkek **Sultânîsi**'nde 4 fünûn ve 4 edebiyat şubesinde olmak üzere **8 öğrenci** vardır. Üsküdar Sultânîsi fünûn şubesinde **4** öğrenci**, Mercan Sultânîsi** fünûn şubesinde **1 öğrenci** ve **Vefa Sultânîsi** 4 fünûn ve 8 edebiyat şubesinde olmak

Mekteb-i Sultânî - Öğrenciler jimlastik dersinde

üzere **12** öğrenci bulunmaktadır. **Kabataş Sultânîsi** 10 sınıfta 2, 11 ve 12 de 1'er olmak üzere toplam **4 öğrencisi** vardır. 1919 yılında sultânîlerin lise kısmında toplam 29 öğrenci eğitim almaktadır. Bir diğer husus, 1919 yılında **Gelenbevi Sultânîsi** meşhur Çırçır yangını ile yandığından öğrencilerin ilk kısmı Mercan Sultânîsi'ne, orta kısmı Vefa Sultânîsi'ne devam etmiştir.

Çanakkale Savaşı'nda diğer yüksekokul mezun ve öğrencileri ile beraber sadece İstanbul'dan yaklaşık 7.500 nitelikli, maddi ve manevi zorluklarla yetiştirilen üst sınıf okumuş genç şehit olmak için cepheye koşmuştur. Mustafa Kemal Atatürk: "Biz Çanakkale'ye bir Darülfünun gömdük!" ve Churchill, cephede kaybedilen gençlikle ilgili olarak; "Biz onların çiçeklerini kopardık" ifadelerini kullanmıştır. Bu nitelikli insan kaybı, Cumhuriyet'in ilk döneminde fazlasıyla hissedilmiştir. Ancak bu nesil, yetiştikleri dönemin ahlaklı ve vatansever ikliminde vatanlarını canları pahasına savunmuştur. Düşmana vatanlarını çiğnetmemişlerdir. Bu mücadele azmi, vatan aşkı, milli birlik ve beraberlik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlamıştır. Ölüme meydan okuyan bu gençliğin, Çanakkale Savaşı'nda gösterdikleri kahramanlık, Dünya tarihine kazınmış ve daha bu dünyada ölümsüz olmuşlardır.[1]

Dipnot

1 Bu makalede verilen tüm bilgiler; Devlet ve Maârif İstatistikleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kızılay Arşivi, bu okullara ait künye, sicil ve kayıt defterleri ve özel arşivimden belgelere dayalı olarak hazırlanmıştır. Bu konu hakkında bir kitap hazırlanmaktadır. Bu nedenle kullanılan belgelerin tasnif ve künye bilgileri verilmemiştir.